

نگرۂ نوین بر

یاراں و دشمنان امیر المؤمنین علی (ع)

مجاہد رضا جواہری حقیقی

www.ketabipak.com

سرشناسه	: جواهری حقیقی، محمدرضا، ۱۳۴۴ -
عنوان و نام پدیدآور	: نگرشی نوین بر یاران و دشمنان امیرالمؤمنین علی (ع) / محمدرضا جواهری حقیقی.
مشخصات نشر	: تهران: اشجع، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۴۳۵ ص.
شابک	: 978-622-99251-3-3
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - اصحاب
موضوع	: Ali ibn Abi-talib, Imam I, 600-661 -- *Ashab
موضوع	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - مخالفان
موضوع	: Ali ibn Abi-talib, Imam I, 600-661 -- Adversaries
رد بندي نگره	: ۱۳۹۷/۳۷BP ۸/۹ج
رده ی دیویی	: ۲۹۷/۹۵۱
شماره کتابخانه	: ۵۳۲۳۱۸

نگرشی نوین بر یاران و دشمنان امیرالمؤمنین علی

محمدرضا جواهری حقیقی

ناشر: اشجع

چاپ: اول - ۱۳۹۷

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۴۰.۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۲۵۱-۳-۳

کلیه حقوق برای مولف محفوظ است

تهران، بزرگراه رسالت، مجیدیه شمالی، خیابان برادران محمودی شرقی، کوچه امید، پلاک ۱

تلفن: ۲۲۵۲۰۷۰۲ و ۲۲۵۱۲۸۳۴ دورنگار: ۲۶۳۰۰۶۶۸ www.ashja.com

فہرست مطالب

۱۷		مقدمہ
۲۵		فصل اول: بیانِ ہدایہ امیر المؤمنین علی (ع)
۲۷		۱. ابوالسود دؤنل
۳۰		۲. ابو ایوب انصاری
۳۴		۳. ابوذر غفاری
۳۸		۴. ابو ساسان
۳۹		۵. احنف بن قیس
۴۲		۶. اسماء بنت عمیس
۴۴		۷. اشرس بن حسان بکری
۴۵		۸. اصبع بن ثباتہ
۴۷		۹. ام سلمہ
۵۰		۱۰. براء بن عازب
۵۱		۱۱. بریدہ بن اسلمی
۵۲		۱۲. بشر بن معاذ عبدی
۵۳		۱۳. بکارہ ہلالیہ
۵۴		۱۴. ثابت بن قیس بن خثیم
۵۵		۱۵. جابر بن عبد اللہ انصاری
۵۸		۱۶. جاریہ بن قدامہ سعدی
۶۲		۱۷. جعدہ بن ہبیرہ

۱۸. جُنْدَبِ بْنِ زُهَيْرِ آزَدی ۶۴
۱۹. حَارِثِ بْنِ أَعْوَرَ هَمْدَانی ۶۵
۲۰. حَبِیبِ بْنِ مَظَاهِرِ أَسَدی ۶۷
۲۱. حُجْرِ بْنِ عَدَى ۶۹
۲۲. حُكَيْمِ بْنِ جَبَلَه عَبْدی ۷۲
۲۳. خَالِدِ بْنِ مُعَمَّرِ سَدُوسی ۷۳
۲۴. خَزِیمَه بنِ ثَابِت ۷۵
۲۵. رُشَیدِ هَجَری ۷۷
۲۶. رُفَاعَه بنِ أَبِي رَافِعِ أَنْصَاری ۷۸
۲۷. زَعَرِ بْنِ یَسَّ جُعفی ۷۹
۲۸. زِیَادِ بْنِ زُنَاحِ حَارِثی ۸۰
۲۹. زَیدِ بْنِ ذُؤَیْنِ عَدَنی ۸۲
۳۰. زَیدِ بْنِ وَهَبِ جَهَنی ۸۴
۳۱. سَعِیدِ بْنِ قَیْس ۸۶
۳۲. سَعِیدِ بْنِ نُعْمَانَ هَمْدَانی ۸۸
۳۳. سَلْمَانَ فَارَسی ۸۸
۳۴. سُوْدَه بِنْتُ عَمَّارَه ۹۵
۳۵. سَهْلِ بْنِ حَنِیْفِ أَنْصَاری ۹۶
۳۶. شَرِیحِ بْنِ هَانِی حَارِثی ۹۹
۳۷. شَرِیکِ بْنِ حَارِثِ سَلَمی ۱۰۱
۳۸. صَعْصَعَه بنِ صُوحَانَ عَبْدی ۱۰۳
۳۹. ضَرَارَه بنِ ضَمْرَه ضَبَابی کَنَانی ۱۰۵
۴۰. عَبَّاسِ بْنِ رَبِیعَه ۱۰۶
۴۱. عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي رَافِعِ قِبْطی ۱۰۷
۴۲. عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ رَبَّه ۱۰۷
۴۳. عَبْدُ اللَّهِ بنِ خَبَّابِ بْنِ أَرْث ۱۰۸
۴۴. عَبْدُ اللَّهِ بنِ عَبَّاس ۱۱۰

۱۱۴.....	۴۵. عَبْدُ اللَّهِ بْنِ مَسْعُود.....
۱۱۹.....	۴۶. عُبَيْدُ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِع.....
۱۲۱.....	۴۷. عُثْمَانُ بْنُ حُنَيْفِ أَنْصَارِي.....
۱۲۴.....	۴۸. عُذَى بْنُ حَاتِمِ طَانِي.....
۱۲۶.....	۴۹. عَمَّارُ بْنُ يَاسِر.....
۱۲۸.....	۵۰. عَمْرُو بْنُ أَبِي سَلَمَه.....
۱۳۰.....	۵۱. عَمْرُو بْنُ حُقَاقِ خَزَاعِي.....
۱۳۳.....	۵۲. فرزندانِ سَعِيدِ بْنِ عَاصِ.....
۱۳۴.....	۵۳. قُتَيْبُ بْنُ عَبَّاس.....
۱۳۷.....	۵۴. قُنْبَر.....
۱۴۰.....	۵۵. قیس بن سید بن عبادہ أنصاری.....
۱۴۵.....	۵۶. کَرِیبُ بْنُ شُرَیْح.....
۱۴۵.....	۵۷. کَمِیلُ بْنُ زَیْنِ بْنِ نَخَعِی.....
۱۴۸.....	۵۸. مالک بنِ اشترِ نَحَعِی.....
۱۵۲.....	۵۹. مالک بنِ تِیْهَانِ بْنِ أَنْصَارِی.....
۱۵۳.....	۶۰. مالک بنِ کَعْبِ أَرْحَبِی.....
۱۵۵.....	۶۱. مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَکَر.....
۱۶۱.....	۶۲. مُحَمَّدُ بْنُ حَنْفِیَه.....
۱۶۴.....	۶۳. مَخْنَفُ بْنُ سُلَیْمِ آزَدِی.....
۱۶۶.....	۶۴. مُسَلِمُ نَوْجَوَان.....
۱۶۶.....	۶۵. مُسَیَّبُ بْنُ نَجْبَه فَزَارِی.....
۱۶۸.....	۶۶. مُعَقَّلُ بْنُ قَیْسِ رِیَاحِی تَمِیمِی.....
۱۶۹.....	۶۷. مَقْدَادُ بْنُ أَسُود.....
۱۷۱.....	۶۸. مُقَطَّعُ عَامِرِی.....
۱۷۲.....	۶۹. مِشْمُ تَمَّار.....
۱۷۳.....	۷۰. نَافِعُ بْنُ هَلَالِ مُذَجِجِی.....
۱۷۴.....	۷۱. نَضَرُ بْنُ أَبِي نِزَر.....

۱۷۵.....	۷۲. نُوف بن فضاله بکالی
۱۷۶.....	۷۳. هاشم بن عتبّه
۱۷۷.....	۷۴. یزید بن قیس ارحبی
۱۷۹.....	۷۵. یکی از عراقیان
۱۸۱.....	فصل دوم: یاران خطاکننده امیرالمؤمنین علی (ع)

۱۸۳.....	۱. ابو ایوب انصاری
۱۸۵.....	۲. اخاف بن قیس
۱۸۵.....	۳. براء بن عازب
۱۸۶.....	۴. جندب بن عبدالله آزدی
۱۸۷.....	۵. حش بن ربیعّه
۱۸۸.....	۶. خثیمه بن عیسی
۱۸۸.....	۷. زید بن ارقم
۱۹۰.....	۸. سالم بن ابی ربیعّه
۱۹۱.....	۹. سعید بن نمران همدانی (ناعطی)
۱۹۲.....	۱۰. طارق بن عبدالله بن أسامه نوّی
۱۹۳.....	۱۱. عاصم بن زیاد بن انس بصری
۱۹۳.....	۱۲. عبدالرحمن بن ابی رافع قبطی
۱۹۴.....	۱۳. عبیدالله بن عباس
۱۹۶.....	۱۴. عثمان بن حنیف انصاری
۱۹۷.....	۱۵. عمران بن حصین خزاعی
۱۹۸.....	۱۶. قثم بن عباس
۱۹۹.....	۱۷. کمیل بن زیاد نخعی
۲۰۱.....	۱۸. مسیب بن نجبه قزاری

۲۰۳.....	فصل سوم: دشمنان قسم خورده امیرالمؤمنین علی (ع)
----------	--

۲۰۵.....	۱. ابو بردّه بن ابو موسی اشعری
۲۰۵.....	۲. بسر بن اوطاه

۲۰۸	۳. حَجَّاجُ بْنُ یُوسُفَ ثَقَفِی
۲۱۰	۴. ضَحَّاکُ بْنُ قَیْسِ فَهْرِی
۲۱۱	۵. عَیْشَةُ بِنْتُ أَبِي بَکَرٍ
۲۱۹	۶. عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُلْجَمٍ مُرَادِی
۲۲۳	۷. عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَبِیعَةَ
۲۲۴	۸. عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زُبَیْرِ بْنِ عَوَّامٍ
۲۲۶	۹. عُبَیْدُ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ خَطَّابٍ
۲۲۷	۱۰. عَمْرُو بْنُ عَاصِ بْنِ وَاثِلٍ
۲۳۱	۱۱. فَیْزُ الدَّانِ عَمْرُو بْنُ عَاصِ بْنِ وَاثِلٍ
۲۳۲	۱۲. مُرْوَانُ بْنُ حَکَمٍ بْنِ أَبِي الْعَاصِ
۲۳۵	۱۳. مُعَاوِیَةُ بْنُ أَبِي سُفْیَانَ
۲۳۹	۱۴. مُغِیرَةُ بْنُ شُعْبَةَ
۲۴۴	۱۵. وَکَیْدُ بْنُ عَقْبَةَ بْنِ أَبِي سَیْطٍ
۲۴۸	۱۶. یُعْلَى بْنُ أُمَیَّةَ بْنِ تَمِیمِی
۲۵۱	فصل چهارم: گریختگان از حوق
۲۵۳	۱. أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سُلَیمِی
۲۵۳	۲. أَسْوَدُ بْنُ یَزِیدِ بْنِ قَیْسِ نَحْعِی
۲۵۴	۳. أَنَسُ بْنُ مَالِکٍ
۲۵۵	۴. جَرِیرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بِجَلِی
۲۵۹	۵. حَبِیبُ بْنُ حَمَارِ اسَدِی کُوفِی
۲۵۹	۶. حُجْرُ بْنُ یَزِیدِ
۲۶۰	۷. حَسَنُ بْنُ ثَابِتٍ
۲۶۲	۸. حَنْظَلَةُ بْنُ رَبِیعِ تَمِیمِی
۲۶۳	۹. حُوشَبُ بْنُ یَزِیدِ بْنِ حَارِثٍ
۲۶۳	۱۰. خَرِیتُ بْنُ رَاشِدٍ
۲۶۴	۱۱. رَبِیعَةُ بْنُ شَدَّادٍ خَثْعَمِی
۲۶۵	۱۲. زُبَیْرِ بْنِ عَوَّامٍ

۱۳. زِيَادِ بْنِ أَبِيهِ ۲۶۷
۱۴. زَيْدِ بْنِ ثَابِت ۲۶۹
۱۵. زَيْدِ بْنِ حَاتِمِ طَائِي ۲۷۲
۱۶. زَيْدِ بْنِ حَصِينِ بْنِ وَبَرَه ۲۷۲
۱۷. سَائِبِ بْنِ بُشَيْرِ كُوفِي ۲۷۳
۱۸. سَفْيَانِ بْنِ حُوَيْطِب ۲۷۳
۱۹. سَمَّاكِ بْنِ مَخْرَمَه ۲۷۴
۲۰. سُرَيْجِ بْنِ حَارِثِ بْنِ مُرَّة كِنْدِي ۲۷۴
۲۱. شَمْرَةَ بْنِ ذِي الْجَوْشَنِ ۲۷۶
۲۲. طَاحِجِ بْنِ مُبِيدِ اللَّهِ بْنِ عُثْمَانَ ۲۷۷
۲۳. عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ لُجَمِ مُرَادِي ۲۷۸
۲۴. عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَمَةَ بْنِ أَبِي سَرْح ۲۷۹
۲۵. عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَوَاء ۲۸۱
۲۶. عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعَدَةَ بْنِ فَرَزْدَق ۲۸۴
۲۷. عَبْدِ اللَّهِ بْنِ وَهَبِ رَاسِبِي اَزْدِي ۲۸۴
۲۸. عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُرِّ جَعْفِي ۲۸۵
۲۹. عَمْرُو بْنِ زَيْبِرِ بْنِ عَوَام ۲۸۶
۳۰. قَعْقَاعِ بْنِ شُور ۲۸۶
۳۱. كَعْبُ الْأَحْبَار ۲۸۷
۳۲. مَسْرُوقِ بْنِ أَجْدَع ۲۸۷
۳۳. مَسْعَرِ بْنِ فَذَكِي تَمِيمِي ۲۸۸
۳۴. مَصْفَلَهَ بْنِ هُبَيْرَه شَيْبَانِي ۲۸۹
۳۵. مُنْذَرِ بْنِ جَارُودِ عَبْدِ ۲۹۰
۳۶. نُعْمَانَ بْنِ بَشِيرِ أَنْصَارِي ۲۹۱
۳۷. نُعْمَانَ بْنِ عَجَلَانَ زُرْقِي أَنْصَارِي ۲۹۲
۳۸. نُوفَلِ بْنِ فَرُوهَ أَشْجَعِي ۲۹۳
۳۹. يَزِيدِ بْنِ حَارِث ۲۹۳

فصل پنجم: گریختگان از باطل ۲۹۵

۱. أَبُو عَثْمَانَ بْنِ سَنَةَ خُزَاعِي كَعْبِي ۲۹۷
۲. أَسْوَدُ بْنُ عَرْفَجَةَ سَكْسَكِي ۲۹۷
۳. بَرِگَسْتِگَان از صفین ۲۹۷
۴. پسر عَمَّ عَمْرُو بْنِ عَاصٍ ۳۰۰
۵. حَارِثَةُ بْنُ بَدْرِ (ثُور) عَدْنَانِي تَمِيمِي ۳۰۱
۶. عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي مُحِقِّنٍ ثَقَفِي ۳۰۲
۷. عَمْرُو بْنُ سَعِيدٍ حُمَانٍ بَارَقِي ۳۰۲
۸. رَزَنْدَانِ عَثْمَانَ بْنِ عَفَانَ ۳۰۳
۹. مُعَاوِیَّةُ بْنُ ضَبَّاکَ ۳۰۳

فصل ششم: در بیان امامان دین علی (ع) در ترازوی ادب ۳۰۵

۱. أَبُو الْأَسْوَدِ دُزْدَل ۳۰۷
۲. أَبُو أَمَامَةَ بَاهِلِي ۳۰۷
۳. أَصْبَغُ بْنُ ثُبَاتَةَ ۳۰۸
۴. أَمَامَةُ بِنْتُ أَبِي الْعَاصِ ۳۰۹
۵. جَعْدَةُ بْنُ هَبِيرَةَ ۳۰۹
۶. جمعی از بانوان ۳۱۰
۷. جُنْدَبُ بْنُ عَفِيفٍ أَزْدِي ۳۱۳
۸. حُجْرُ بْنُ عَدِي ۳۱۴
۹. ذُعَلْبُ يَمَانِي ۳۱۵
۱۰. سپاهیان بی ادب ۳۱۶
۱۱. سُفْیَانُ بْنُ أَبِي لَیْلَى هَمْدَانِي ۳۱۷
۱۲. عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ ۳۱۸
۱۳. عَبْدُ اللَّهِ بْنُ كَعْبٍ مُرَادِي ۳۲۰
۱۴. قَبِیصَةُ بْنُ ضُبَيْعَةَ عَبْسِي ۳۲۱
۱۵. مُحَمَّدُ بْنُ حَنْفِيَّةٍ ۳۲۲

۳۲۳	۱۶. مُعَاذِ بْنِ جَبَل
۳۲۴	۱۷. نُعَیمِ بْنِ هُبَیْرَةَ شِیبَانِی
۳۲۵	۱۸. یَزِیدِ بْنِ اُمَیَّه دُوْنَلِی
۳۲۷	فصل هفتم: دشمنان امیرالمؤمنین علی (ع) در ترازوی ادب
۳۲۹	۱. أَبُو بَرْدَهٗ بْنِ مُوسَى أَشْعَرِی
۳۲۹	۲. خَوَارِج
۳۳۱	۳. زَیْدِ بْنِ اَبِیْهِ
۳۳۱	۴. سَعْدِ بْنِ اَبِی وَقَاص
۳۳۲	۵. سَوَّادُ بْنُ حَرْب
۳۳۳	۶. صَنْئَهٗ
۳۳۴	۷. عَایشَه بنت ابی بکر
۳۳۶	۸. عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ سُمَّان
۳۳۷	۹. عَبْدُ اللَّهِ بْنُ خَلْفِ نَزَاعِی
۳۳۷	۱۰. عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زُبَیْرِ بْنِ عَوَّام
۳۳۸	۱۱. عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ خَطَّاب
۳۳۹	۱۲. عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو عَاص
۳۴۰	۱۳. عَبْدُ اللَّهِ بْنُ كَوَّاء
۳۴۱	۱۴. عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ خَطَّاب
۳۴۲	۱۵. عُبَیْهٖ بْنِ اَبِی سَفِیَّان
۳۴۳	۱۶. عَمْرُو بْنُ ثَابِت
۳۴۳	۱۷. عَمْرُو بْنُ یَثْرِیْبِی
۳۴۵	۱۸. كَعْبِ بْنِ سُوْرِ اَزْدِی
۳۴۶	۱۹. مَحْقَنِ بْنِ اَبِی مَحْقَنِ ضَبِی
۳۴۷	۲۰. مَرْوَانَ بْنِ حَكِّم
۳۴۸	۲۱. مَرْهٖ هَمْدَانِی
۳۴۸	۲۲. مُعَاذِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ تَمِیمِی
۳۴۹	۲۳. مُغَیْرَهٗ بْنِ شُعْبَهٗ

۲۴. مَكْحُول ۳۵۰

۲۵. وکید بن عقیبه ۳۵۱

فصل هشتم: منافقان و ریاکاران در ترازوی ادب ۳۵۳

۱. أَبُو بَرْدَه بن عَوْفِ آزَدی ۳۵۵

۲. ابوموسیٰ اشعری ۳۵۶

۳. أَشْعَثُ بن قیسِ کندی ۳۶۰

۴. جریر بن عبد الله بجلي ۳۶۳

۵. حصه بنت عمر بن خطاب ۳۶۳

۶. شاک بن ربیع ۳۶۶

۷. عبد الله بن عبد الرحمن بن مُعْتَبِ ثقفی ۳۶۷

۸. عفاق بن شعیب ۳۶۷

۹. قبایلی از کوفین ۳۶۸

۱۰. مُحَمَّد بن أَشْعَثِ کندی ۳۶۹

فصل نهم: شکاگان و متحیرین ۳۷۱

۱. أَبُو بَرْدَه بن عَوْفِ آزَدی ۳۷۳

۲. أَبُو بکره ثقفی ۳۷۴

۳. أَبُو زینب بن عَوْف ۳۷۴

۴. ثابت بن قیس بن مُنْعَعِ نخعی ۳۷۵

۵. ذوالکلاع حمیری ۳۷۵

۶. ربیع بن خثیم ۳۷۶

۷. عبیده بن قیسِ سلمانی مُرادى ۳۷۸

۸. قاریان عراق و شام ۳۷۹

۹. یزید بن قیسِ اَرَحَبی ۳۸۰

فصل دهم: افراد خسته و بی تفاوت ۳۸۳

۱. اَسامَه بن زید ۳۸۵

۲. سَعْد بن أبی وقاص ۳۸۸

۳. عَبْد الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْر ۳۹۱
۴. عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ خَطَّاب ۳۹۲
۵. فرزندان عُمَمان بنِ عَفان ۳۹۴
۶. هَرَثَمَةُ بنی سَلیم ۳۹۵
- فصل یازدهم: مجروحین وفادار ۳۹۷

۱. حَکیم بنِ جَبَلَه ۳۹۹
۲. رَبِیعَه بنِ نَاجِد ۳۹۹
۳. رَشید هَجَری ۴۰۰
۴. زید بنِ سُوَاح ۴۰۱
۵. شایک بنِ حُدَیر تَغَلَبی ۴۰۳
۶. عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَافِیَةِ ۴۰۴
۷. عُدَی بنِ حَاسِم طَای ۴۰۵
۸. عَلَقَمَه بنِ قَیس بنِ عَبْدِ اللَّهِ لَحَمی ۴۰۵
۹. مَسْرُوق بنِ أَجْدَع بنِ مالک هَمدانی ۴۰۶
۱۰. مُسَلِم بنِ کَثیر ۴۰۷
۱۱. مُصَدِّع بنِ مالک بنِ ذَعَر ۴۰۷
۱۲. هَاشِم بنِ عَتَبَه ۴۰۸

فصل دوازدهم: عزل شده گان ۴۰۹

۱. أَبُو الْأَسْوَد دُوْثَلِی ۴۱۱
۲. أَبُو مُوسَى أَشْعَری ۴۱۱
۳. جَریر بنِ عَبْدِ اللَّهِ بَجَلِی ۴۱۳
۴. عَمْرُو بنِ أَبِي سَلَمَه ۴۱۳
۵. قَیس بنِ سَعْد ۴۱۴
۶. مُحَمَّد بنِ أَبِي بَکَر ۴۱۵

فصل یازدهم: حد خورده گان ۴۱۷

۱. دو نفر از آزدیان ۴۱۹

۲. سیاه‌پوستی از مدینه ۴۲۰
۳. عَبْدُالرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى أَنْصَارِي ۴۲۱
۴. قَنْبَر ۴۲۱
۵. قَيْسِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ مَالِك ۴۲۲
۶. يَزِيدِ بْنِ حُجِيَّه ۴۲۴

مقدمه

در زمینه‌ی زندگینامه‌ی اصحاب و دشمنان حضرت علی (ع) کتب بسیاری تألیف شده که گنجینه‌ای ارزشمند محسوب می‌شوند؛ اما به نظر می‌رسد نوشتن با سبک و سیاق لغتنامه نویسی به شیوه‌ی مرسوم (مرتب شده بر اساس حروف الفباء)، آنچه را که باید از زندگی یاران امام امت آموزش نمی‌دهد. این شیوه، تنها در کتب لغت یا زبان‌شناسی یا مفاهیم و اصطلاحات علوم، کاربردی است به ویژه به خاطر قابلیت جستجوی سریع و سهل و آسانی که واجد آن است؛ اما برای فهم همه جانبه‌ی یاران و دشمنان و تعامل اینان با یکدیگر و نسبت هر یک با امام، وافی به مقصود نیست. از آنجا که حقیر، اعتقادی راسخ به دوباره دیدن و نگریستن به اشخاص و مفاهیم از منظری دیگر دارم، بر آن شدم که یاران و دشمنان امیرالمؤمنین علی (ع) را به گونه‌ای جدید بررسی کرده و سپس آن را با معیارهایی نوین طبقه‌بندی کنم. این طبقه‌بندی جدید به شرح زیر است:

۱. **یاران مطیع:** آنان که به فرمان امامشان، پا بر جای پای ایشان نهاده و در تمامی شرایط نه از ایشان جلو افتاده‌اند و نه عقب مانده‌اند.^۱ ابودر عفراری، مقداد بن اسود، سلمان فارسی، اصبع بن نباته، صعصعه بن صوحان، مالک بن اشتر از این دسته‌اند.

۱. برگرفته از کلام امام در خطبه‌ی ۹۷ که می‌فرمایند: فَإِنْ لَبَدُوا فَأَلْبَدُوا ...

۲. **یاران خطا کننده:** ایشان عموماً در اطاعت محض امیرالمؤمنین به سر می‌برند؛ اما گاه (هر چند اندک)، خطاهایی داشته‌اند که معمولاً از آن بازگشته و چه بسا آن را جبران کرده‌اند. به هر حال این گروه در دسته‌ای نازل‌تر از گروه نخست جای می‌گیرند؛ مانند کمیل بن زیاد نخعی، عثمان بن حنیف انصاری و ابو ایوب انصاری. تذکر این نکته ضروری است که بدانیم آنچه را ما خطا دانسته‌ایم بر اساس معیارهای شخصیتی والا و بزرگ مرتبه چون حضرت علی (ع) است. چه بسا در قاموس زندگی روزمره‌ی ما خطا به حساب نیایند، اما در برابر مولی‌الموحدین که آیین‌های حق و میزان و محک عدالت است، اشتباهی بزرگ قلمداد می‌شوند؛ مانند حاضر شدن عثمان بن حنیف بر سر سفره‌ای که قرا به ن دعوت نشده‌اند.^۱

۳. **دشمنان قسم خورده:** اینان از هیچ کوششی برای نابودی حق و تحکیم باطل روی گردان نبوده‌اند. مبارزه‌ای مستمر و شبانه‌روزی با امیرالمؤمنین در حوزه‌های نظامی - سیاسی - اعتقادی و غیره داشته‌اند. کسانی چون معاویه بن ابی سفیان، بسر بن ابی‌سره، رید بن عقبه، حجاج بن یوسف ثقفی در این بخش معرفی می‌شوند.

۴. **گریختگان از حق:** ایشان در جبهه حق بوده‌اند اما هر یک به طریقی یا عقب مانده و یا به وسوسه‌ی قدرت، شهرت، یا سر جلودی دیگری از نفس‌پرستی و متابعت از شیطان، از امام زمانه‌شان جلو افتاده‌اند. زبیر بن عوام و طلحه بن عبیدالله دو شخصیت بارز این گروه‌اند؛ اما کسان دیگری چون عبدالرحمن بن ملجم مرادی، شمر بن ذی الجوشن، نعمان بن بشیر و دیگران را هم در این بخش خواهیم شناخت.

۵. **گریختگان از باطل:** اینان بر عکس گروه پیشین در جبهه‌ی باطل بوده‌اند اما به معنای واقعی کلمه «عاقبت به خیر» شده و به آغوش پر عطوفت امام بازگشته‌اند؛ مانند بسیاری از کسانی که در ابتدای نبرد صفین در صف دشمنان بوده‌اند؛ اما پس از نگرستن به چشم دل (و البته عقل)، توبه کرده و به اردوی

امام پناه برده‌اند.

۶. **دوستان، دشمنان و منافقان در ترازوی ادب:** ادب ورزی یکی از ملاک‌های

ما در بررسی افراد و شخصیت‌ها بوده و بدون شک همین عامل به تنهایی می‌تواند افراد را در طبقه‌ی خودشان جا به جا کند. اینکه دشمنی از دشمنان امام تنها شمشیر کشیده، بر علیه حضرتش بجنگد اما کوچک‌ترین توهینی نکند و چه بسا در مجامع و مجالس از فضائل علی (ع) داد سخن دهد، او را از دشمن هتاک و گستاخ امام متمایز می‌سازد؛ مانند عبدالرحمن بن عثمان و سعد بن ابی وقاص.

۷. **شک‌کان و متحیرین:** اینان گروه عجیب و غریبی هستند. علی (ع) و صفات برجسته‌اش را می‌بینند، عدالتش را با گوشت و پوست خود حس می‌کنند، در هواش نفس می‌کشند اما از دیدن تفاوتش با کسی چون معاویه عاجزند! و این ظلم بزرگ زانی علی (ع) در حق این بزرگ‌مرد تاریخ بشریت است که ایشان را وادار می‌سازد. این چنین شکوه کنند: «شگفتا از روزگار که کار را بدان جا کشید که مرا در پایه‌ی کسی درآورند که چون من پای پیش نهاده و ...»^۱ با ربیع بن خثیم و یزید بن قیس و ... در این بخش آشنا می‌شویم.

۸. **افراد خنثی و بی تفاوت:** ایشان بر خلاف گروه قبل دقیقاً می‌دانستند حق کجاست و چه می‌گوید و باطل کدام است و چه می‌طلبد اما با بهانه‌های واهی مانند اینکه با اهل قبله نمی‌جنگند، از خدای در سپاه حق شانه خالی کردند و به تعبیر امام «حق را وا گذاشته و باطل را یارن بگردند»^۲ افرادی چون سعد بن ابی وقاص و اسامه بن زید در این گروه جای می‌گیرند.

۹. **مجروحین وفادار:** کسانی که علیرغم جراحت‌های بسیار و حتی قطع اعضائی چون دست و پا در رکاب امام خدمت می‌کنند و لحظه‌ای از طریق ولایت‌مدار امام خارج نمی‌شوند. حکیم بن جبلة، هاشم بن عتبّه و مصدع بن مالک در این بخش جلوه‌گری می‌کنند.

۱. نهج البلاغه نوین نامه ۹.

۲. همان حکمت ۱۸ ص ۷۸.

۱۰. **عزل شدگان و حد خوردگان:** اینان کسانی اند که بر عزل از مقام یا حد جاری شده توسط امام علی (ع) شکبیا بوده، در کنار حضرتش می ماندند. همچنین کسانی را شامل می شوند که با رؤیت فرمان عزل یا چشیدن درد قصاص امام، تمامی پیشینه شان را به باد غفلت سپرده، از جبهه ی حق کناره گرفته اند. عمر بن ابی سلمه و قنبر دو نمونه ی طلانی از گروه اول و جریر بن عبدالله بجلی و نجاشی، دو نمونه از گروه دوم هستند.

باری این شقه بندی جدید بر دو فرض اساسی بنیاد نهاده شده است: اول اینکه سطوح و مراتب یاران و دشمنان امام بسیار گسترده بوده و دقت در تفکیک آن ها بسیار مهم است. در نگاه اول همه، اصحاب یا دشمن اند؛ اما کالبدشکافی رفتار آن ها در شرایط گوناگون ما را سمن آشنایی دقیق تر با آن ها به فرض دوم کتاب رهنمون می شود که بر اساس آن احدی را نمی توان سفید یا سیاه مطلق دید. مرز بین حق و باطل، خطی باریک و خطرناک است که لایه های عدت یا جرقه ای هشیارانه می تواند صحابی با منزلتی را به پرتگاه سقوط بکشاند یا گمراهی را زین گ را تعالی بخشد. به قول حافظ:

قطع این مرحله بی همراهی خضر دین * ظلمات است بترس از خطر گمراهی**

امید آن داریم که خواننده ی گرامی و فرهیخته، پس از مطالعه ی این کتاب بر عاقبت خود بیمناک شده و بیش از پیش بر این نکته واقف شود که آدمیان از دو دسته ی خوب و بد تشکیل نمی شوند بلکه به دو گروه «امتحان شده» و «امتحان نشده» تقسیم می گردند. این «فتنه» ها و آزمایش های الهی هستند که افراد را طبقه بندی و البته سطح بندی می کنند.

به طور کلی کتاب حاضر، اهداف ضمنی و فرعی زیر را دنبال می کند:

۱. شناخت دقیق تر معاصرین امام علی (ع).
۲. کالبدشکافی اشخاص، در بستر موقعیت ها و امتحانات.
۳. فهم تمایزات رفتاری امام علی (ع)، یاران و دشمنان ایشان.
۴. دقت در نوع برخورد امام با افراد و حوادث.
۵. فهم دلایل ماندگاری یا جدائی یاران در شرایط مختلف.